Міністерство освіти і науки України
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії та археології
Наукове товариство студентів та аспірантів

ДРАГОМАНІВСЬКІ ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць молодих істориків

2026,
Випуск 11(15)

УДК 94(477)(066)
Д72

Рекомендовано до друку Вченою Радою історичного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол № 1 від 28 серпня 2026 р.)

Редакційна колегія:
Вєтров І. Г. – кандидат історичних наук, доцент;
Журба М. А. – доктор історичних наук, професор;
Жолоб М. П. – кандидат історичних наук, доцент;
Мелещенко Т. В. – кандидатка історичних наук, професорка;
Перепелюк О. М. – докторка філософії (історія та археологія), доцентка;
Потильчак О. В. – доктор історичних наук, відповідальний редактор та упорядник.

Рецензенти:
О. П. Реєнт – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України;
О. О. Салата – докторка історичних наук професорка;

Д72 Драгоманівські історичні студії: зб. наук. праць молодих істориків / відп. ред. і упор. О. В. Потильчак: кафедра всесвітньої історії та археології; історичний ф-т; УДУ імені Михайла Драгоманова. Київ: Видавництво УДУ імені Михайла Драгоманова, 2026. Вип. 11(15). 243 с. Електронне видання.

У збірнику публікуються матеріали пленарного та секційних засідань XV Всеукраїнських драгоманівських читань молодих істориків «Україна в європейській та світовій історії: сучасний науковий і освітній дискурс», що відбулася в УДУ імені Михайла Драгоманова 22 травня 2026 р.

У доповідях та повідомленнях учасників конференції висвітлюються як порівняно вивчені так і малодосліджені проблеми вітчизняної та світової історії, порушуються актуальні й контраверсійні питання, що стали предметом наукової та суспільної дискусії в Україні. Матеріали збірника мають на меті популяризацію наукових історичних досліджень, розширення їх джерельної бази, проблематики, поглиблення аналізу історичних явищ і процесів, олюднення історії.

УДК 94(477)(066)

© Драгоманівські історичні студії, 2026
© Видавництво Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 2026

11. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 5242. Оп. 2с. Спр. 63. Арк. 1а–1а зв.; Спр. 64. Арк. 1–9; Спр. 65. Арк. 6–10; Спр. 66. Арк. 1–5; Спр. 67. Арк. 2–12.

12. *Поховання німецьких військовополонених часів Другої світової війни на території України: збірка документів* / упоряд. В. Левикін. Серія «Архівні та бібліографічні джерела української історичної думки». Вип. 6; Серія «Некрополістика в Україні». Вип. 2 (7). Київ: Український НДІ архівної справи та документознавства; Український центр біографічної некрополістики, 2002. 101 с.

13. *Международное право в избранных документах* / сост. Л. А. Моджорян, В. К. Собакин; отв. ред. В. Н. Дурденевский. В 3 т. Москва: Юридическая литература, 1957. Т. 3.

14. Потильчак О. В. *Радянський військовий полон та інтернування в Україні (1939–1954): монографія*. Київ: Вид-во Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, 2004. 482 с.

15. Потильчак О. В. *Поховання іноземних військовополонених та інтернованих Другої світової війни в Україні*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. 53 с.

16. Потильчак О. В. Поховання іноземних військовополонених Другої світової війни в Україні (50–70-ті роки XX ст.). *Історичний журнал*. 2004. № 12. С. 8–17.

17. Потильчак О. В. До питання про чисельність іноземних військовополонених та інтернованих, померлих і похованих в Україні у 1943–1953 рр. *Сторінки воєнної історії України: збірник наукових статей*. 2005. Вип. 9, ч. 3. С. 283–288.

УДК 94(477)«196/197»:929Кук:321.64

Тетяна СМУК,
Катерина ДВІРНА
(м. Київ)

Життя та діяльність Василя Кука в умовах тоталітарного режиму в Україні (60-70-ті рр. XX ст.)

Анотація. У дослідженні на основі комплексного аналізу архівних джерел реконструйовано життя та діяльність Василя Кука у 1960–1970-х рр. Досліджено його професійну адаптацію в радянському академічному середовищі та стратегії інтелектуального виживання під тоталітарним контролем. Проаналізовано наукові вподобання Командира у історичній та мистецтвознавчій галузях як засіб збереження ідентичності в межах ідеологічних обмежень епохи.

Ключові слова: Василь Кук, тоталітарний режим, радянське повсякдення, професійна адаптація, інтелектуальне виживання, джерелознавчий аналіз, КДБ.

Tetiana Smuk, Kateryna Dvirna (Kyiv). The Life and Activities of Vasyl Kuk under the Totalitarian Regime in Ukraine in the 1960s–1970s

Abstract: The study, based on a comprehensive analysis of archival sources, reconstructs the life and work of Vasyl Kuk in the 1960s and 1970s. It examines his professional adaptation

in the Soviet academic environment and his strategies for intellectual survival under totalitarian control. It analyzes the Commander's scientific preferences in the fields of history and art history as a means of preserving his identity within the ideological constraints of the era.

Keywords: Vasyl Kuk, totalitarian regime, Soviet everyday life, professional adaptation, intellectual survival, source analysis, KGB.

Постановка проблеми. Постать останнього Головного командира УПА Василя Кука традиційно розглядають крізь призму підпільної боротьби, тоді як його життя після звільнення у 1960 році залишається малодослідженим. Опинившись у Києві під тотальним контролем радянських спецслужб, він був змушений інтегруватися у цивільне суспільство.

Метою дослідження є комплексний аналіз архівних джерел, що відображають київський період життя В. Кука у 1960–1970-х рр. В історіографії теми (В. В'ятрович, А. Понипаляк) радянський період В. Кука згадується епізодично. Новизна роботи полягає у зміщенні уваги на повсякденне життя, стратегії адаптації та наукову спадщину Командира як форми інтелектуального спротиву тоталітаризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переломною точкою у житті Командира стала зміна правового статусу: згідно довідки КДБ РМ УРСР від 21 липня 1960 року, його звільнили з-під варти (Справка..., 1960). Проте звільнення було спецопераційою КДБ.

Головною вимогою голови КДБ УРСР В. Нікітченка до В. Кука стало написання книги з публічним осудом «шкоди українських націоналістів». Попри вимушену згоду, В. Кук цю вимогу саботував. Спецслужби намагалися використати його авторитет у пропагандистських цілях, паралельно ізолюючи від суспільства (Кук, 2007: 64; В'ятрович, 2025: 702–708).

Під тиском вимог радянського режиму щодо обов'язкового працевлаштування В. Кук був змушений здобувати вищу освіту, використавши це як легальне прикриття для інтелектуальної праці. Згідно з Дипломом від 24 червня 1964 р., він закінчив історичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (Диплом..., 1964). Додаток до диплому свідчить про високий рівень його підготовки в загальноісторичних та спеціальних дисциплінах (Приложение..., 1964).

Свідченням інтеграції дослідника в академічне середовище став «Звіт про роботу в Центральному державному історичному архіві Ленінграда від 29 жовтня 1965 року» (Звіт..., 1965). Документ фіксує офіційне наукове відрядження. Хоча дослідження вимагали дотримання радянських методологічних стандартів, сам факт допуску Кука до архівів такого рівня відображав приховану гру спецслужб.

Поїздки дослідника перебували під суворим агентурним контролем, оскільки КДБ відслідковував будь-які його контакти та спроби виходу за межі дозволеного наукового дискурсу (В'ятрович, 2025: 750).

Інтелектуальні зацікавлення В. Кука розкриває його стаття за темою диплому «Про Селянський поземельний банк 1882–1919 рр.» (Рукопис..., 1964). Аналіз соціально-економічних процесів на українських землях свідчить про прагнення автора досліджувати реальний економічний потенціал України. Це йшло врозріз із радянськими пропагандистськими схемами про її «споконвічну бідність».

Іншою стратегією виживання Командира став відхід у мистецтвознавство, про що свідчить знайдена в архівах «Частина рукопису книги про Артема Веделя» (Частина..., 1970). Звернення до постаті композитора XVIII ст., який також зазнав переслідувань від імперської влади, було символічним кроком.

У 1970-х роках ситуація загострилася. Наукова кар'єра В. Кука була штучно перервана режимом. Трудова книжка за 1961–1979 роки фіксує постійний тиск на дослідника: звільнення з наукових установ, неможливість публікуватися та звинувачення в ідеологічних помилках (Трудовая..., 1979).

Згідно з Трудовою книжкою за 1976–1979 роки, дипломований історик був змушений працювати інженером-технологом (Трудовая..., 1979). Механізм цих репресій розкривають спогади В. Кука: у 1972 році за «ідеологічні помилки» та саботаж пропагандистської праці його звільнили з Інституту історії АН УРСР, через що він до пенсії працював у відділі постачання «Українська побутова реклама» (Кук, 2007: 64–65). У СРСР науковців-гуманітаріїв часто переводили на технічні посади, щоб морально зламати їх і змусити забути про науку.

Причини засвідчує таємна Доповідна записка Голови КДБ УРСР В. Федорчука до Першого секретаря ЦК КПУ В. Щербицького від 24 листопада 1973 року (Докладная..., 1973). Документ доводить, що спецслужби фіксували контакти В. Кука з українською інтелігенцією та спроби поширювати історичну правду, розглядаючи наукову діяльність Командира як ідеологічну загрозу.

Висновки. Отже, комплексний аналіз архівних джерел дозволяє реконструювати київський період життя В. Кука у 1960–1970-х роках. Здобуття вищої освіти та активна наукова діяльність в історичній та мистецтвознавчій галузях стали для нього усвідомленою стратегією інтелектуального виживання й збереження національної ідентичності. Попри тотальний контроль і примусову деградацію з боку режиму, інтелектуальна спадщина В. Кука засвідчує його незламність та пасивний спротив системі.

Список використаних джерел та літератури

1. В'ятрович В. Генерал Кук. Біографія покоління УПА. Харків: Vivat, 2025. 942 с.

2. Диплом Василя Кука історичного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка від 24 червня 1964 року. URL: https://avr.org.ua/viewDoc/11121 (Дата звернення: 19.05.2026).

3. Докладна записка про націоналістичну діяльність Василя Кука «Докладная записка В. Федорчука к Щербицкому В. о националистичиской деятельности Кука Василия от 24.11.1973 года». URL: http://avr.org.ua/viewDoc/11107 (Дата звернення: 21.05.2026).

4. Звіт співробітника Василя Кука про роботу в ЦДІ архіві Ленінграда від 29 жовтня 1965 року. URL: http://avr.org.ua/viewDoc/11116 (Дата звернення: 20.05.2026).

5. Кук В. УПА в запитаннях і відповідях Головного Командира. Львів : Галицька видавнича спілка, 2007. 79 с.
6. Приложение к диплому Кука Василия Степановича от 24 июня 1964 года. URL: http://avr.org.ua/viewDoc/11122 (Дата звернення: 19.05.2026).
7. Рукопис статті Василя Кука «Про Селянський поземельний банк 1882-1919 рр.». URL: http://avr.org.ua/viewDoc/11115 (Дата звернення: 19.05.2026).
8. Справка КГБ СМ УССР об освобождении Кука Василия Степановича от 21 июля 1960 года. URL: http://avr.org.ua/viewDoc/11124 (Дата звернення: 18.05.2026).
9. Трудовая книжка Кука Василия Степановича за 1961-17.04.1979 года. URL: http://avr.org.ua/viewDoc/11117 (Дата звернення: 21.05.2026).
10. Трудовая книжка Кука Василия Степановича по профессии инженер-технолог с 19.01.1976-17.04.1979 годов от 7 июня 1963 года. URL: http://avr.org.ua/viewDoc/11153 (Дата звернення: 21.05.2026).
11. Трудовая книжка Кука Василия Степановича по профессии инженер-технолог с 19.01.1976-17.04.1979 годов. URL: http://avr.org.ua/viewDoc/11118 (Дата звернення: 21.05.2026).
12. Частина рукопису книги про Артемія Веделя. URL: http://avr.org.ua/viewDoc/11114 (Дата звернення: 20.05.2026)..

УДК 94(410)"1945/1999":929Терлецький

Софія МЕДВІДЬ
(м. Київ)

Суспільно-політична візія Сполученого Королівства у мемуарах Стефана Терлецького: від досвіду остарбайтера до входження в істеблішмент (друга половина XX століття)

Анотація. У роботі досліджено суспільно-політичну візію Сполученого Королівства крізь призму мемуарів Стефана Терлецького «Від війни до Вестмінстеру». Проаналізовано шлях автора від статусу остарбайтера до входження в британський істеблішмент у другій половині XX ст. та акцентовано увагу на механізмах соціально-політичної адаптації, ідеологічній близькості до Консервативної партії та ретроспективному сприйнятті державних інституцій. Розглянуто роль особистого досвіду автора у формуванні його патріотичної позиції щодо Сполученого Королівства та лобіюванні українських інтересів.

Ключові слова. Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії, парламент, остарбайтер, візія, Друга світова війна.

Науковий керівник: *Черевко О. С.*, доцент кафедри всесвітньої історії та археології історичного факультету УДУ імені Михайла Драгоманова, кандидат історичних наук, доцент.